

De Relatie tussen Opvoedingsstress bij Moeders en Externaliserende en Internaliserende
Problemen bij (Pre)adolescenten tussen 8 en 14 jaar

Alice N. T. A. Dijkman (4142438) en Jessica C. Hendriksen (6142486), Utrecht University

Bachelor thesis Pedagogische Wetenschappen (200600042)

Docent: Soudry Staats

30-06-2017

Abstract

In (pre)adolescence, externalizing and internalizing problem behavior reach a peak. To be able to reduce this problem behavior, it is important to investigate its causes. The aim of the present study is to investigate the relation between maternal stress and externalizing and internalizing problem behavior in (pre)adolescents between 8 and 14 years. This research study can contribute to the development and optimization of preventive interventions that reduce the effect of maternal stress on the development of preadolescents. This can be achieved by making the risk factors clearer.

This study can also be used to develop screening materials to reduce maternal stress and externalizing and internalizing problem behavior in (pre)adolescents.

Based on literature research two hypotheses have been drawn. A positive relation between parental stress and both externalizing (1) and internalizing (2) problem behavior among (pre)adolescents was expected. The subjects of this study (120 mothers) were selected in the network of students. In the current study two questionnaires have been used, i.e. the Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ) for measuring externalizing and internalizing problems, and items of the Parental Stress Index (PSI) and Nijmeegse Ouderlijke Stress Index (NOSI) for measuring maternal stress. On the basis of the results of this research, it can be concluded that a higher degree of maternal stress may be associated with a higher degree of both externalizing and internalizing problems among (pre)adolescents. Thereby previously established hypotheses were confirmed. By studies on environmental influences within a family, such as current research, the quality of childhood education and childhood development can be optimized by reducing maternal stress and problem behavior.

Keywords: parental stress, externalizing behavior, internalizing behavior,
(pre)adolescents

Opvoedingsstress en Externaliserende en Internaliserende Problemen bij (pre)adolescenten

Kinderen worden beïnvloed door verschillende bronnen in de omgeving, waarbij de ouders de grootste invloed uitoefenen. Binnen de systeemtheorie (Ludwig von Bertalanffy, 1940) wordt een gezin gezien als een systeem waarin meerdere personen elkaar onderling beïnvloeden. Een gezinslid maakt deel uit van een groter geheel (Goldenberg & Goldenberg, 1985). Dit systeem omvat verschillende subsystemen, die bestaan uit meerdere personen en/of relaties (Schultz, 1984). Zo kunnen ouders onderling als een subsysteem worden gezien. De systeemtheorie stelt dat mensen elkaar voortdurend wederzijds beïnvloeden. Er is sprake van continue wederkerigheid. De opbouw en het functioneren van de subsystemen hangt samen met het verloop van (probleem)gedrag bij (pre)adolescenten (Bronfenbrenner, 1979). Het is daarom van belang omgevingsfactoren mee te nemen bij het onderzoeken van probleemgedrag. In deze studie wordt de omgevingsfactor opvoedingsstress nader onderzocht, omdat alle ouders in mindere of meerdere mate opvoedingsstress ervaren en dit kan interfereren met de gezonde relatie tussen de subsystemen (Hakvoort, Bos, Balen, & Hermanns, 2012).

Opvoedingsstress kan worden beschreven als een reeks mentale processen die leiden tot psychologische en fysiologische reacties die voortvloeien uit pogingen zich aan te passen aan de eisen van ouderschap. Opvoedingsstress kan samenhangen met zowel problemen in het persoonlijke leven van de ouder(s) als met problemen in de ouder-kind relatie (Deater-Deckard, 2004). Opvoedingsstress kan bijvoorbeeld samenhangen met probleemgedrag van het kind (Vaughan, Feinn, Bernard, Brereton, & Kaufman, 2013).

Bij (pre)adolescenten zijn verschillende soorten probleemgedragingen te onderscheiden. [Externaliserend probleemgedrag wordt gekenmerkt door zichtbaar storend gedrag](#). Dit kunnen bijvoorbeeld opstandige, agressieve of overactieve gedragingen zijn. [Deze gedragingen komen voor bij onder andere oppositionele en antisociale stoornissen \(American Psychiatric Association \[APA\], 2000; Campos, Besser, Morgado, & Blatt, 2013\)](#). Internaliserend probleemgedrag is over het algemeen minder zichtbaar. Internaliserende problemen, zoals depressie en angst kenmerken zich door timide of teruggetrokken gedrag en stemmingswisselingen (APA, 2000).

Opvoedingsstress en gedragsproblemen. De samenhang tussen opvoedingsstress en gedragsproblemen bij kinderen en (pre)adolescenten is in meerdere studies onderzocht. De samenhang tussen opvoedingsstress en probleemgedrag bij kinderen is bi-directioneel. De ouder en het kind beïnvloeden elkaar. Het is van belang te benadrukken dat opvoedingsstress niet noodzakelijk de gedragsproblemen veroorzaakt. Andersom vergroten gedragsproblemen namelijk ook de kans op opvoedingsstress. Er is dus geen sprake van een oorzakelijk verband, maar van een wederkerige samenhang

(Deater-Deckard, 2004; Neece, Green, & Baker, 2012). Bij het onderzoeken van gedragsproblemen bij kinderen van ouders die (een hoge) opvoedingsstress rapporteren, moet rekening worden gehouden met de samenhang tussen opvoedingsstress en de perceptie van probleemgedrag (Renk, Roddenberry, Oliveros, & Sieger, 2007). Zo blijkt dat ouders die veel opvoedingsstress ervaren sneller externaliserende of internaliserende problemen bij hun kinderen rapporteren dan ouders die geen opvoedingsstress ervaren (Hart & Kelley, 2006). De door docenten gerapporteerde gedragsproblemen bij het kind hangen niet samen met opvoedingsstress bij ouders (Anthony, Anthony, Roddenberry, Oliveros, & Sieger, 2007). Opvoedingsstress hangt alleen samen met gedragsproblemen geobserveerd door ouders zelf (Barry, Dunlap, Cotten, Lochman, & Wells, 2005). Dit betekent dat de opvoedingsstress samenhangt met de perceptie van mogelijk probleemgedrag bij kinderen en een vertekend beeld kan geven van de ernst ervan (Hart & Kelley, 2006). De relaties tussen opvoedingsstress en externaliserende problemen en internaliserende problemen zullen nader worden toegelicht.

Opvoedingsstress en externaliserende problemen. Er is veel onderzoek gedaan naar de relatie tussen opvoedingsstress en externaliserende problemen. Hieruit komt naar voren dat een overmatige aanwezigheid van opvoedingsstress samenhangt met verschillende externaliserende problemen onder (pre)adolescenten. Opvoedingsstress bij ouders en externaliserend gedrag bij kinderen zijn positief gerelateerd aan elkaar. Meer opvoedingsstress voorspelt namelijk een hogere mate van externaliserend gedrag bij kinderen (Anthony et al., 2005; Barry et al., 2005). Andersom rapporteren ouders van kinderen met externaliserende problemen een hogere mate van opvoedingsstress in vergelijking met ouders van kinderen zonder externaliserende problemen (Morgan, Robinson, & Aldridge, 2002). Het lijkt erop dat de aanwezigheid van externaliserende problematiek een oorzaak kan zijn voor het ontstaan van opvoedingsstress. Hieruit blijkt dat het onduidelijk is of de aanwezigheid van opvoedingsstress bijdraagt aan de ontwikkeling van externaliserende problematiek, of dat de externaliserende problematiek bijdraagt aan de ontwikkeling van opvoedingsstress. De opvoedingsstress en externaliserende problemen onder (pre)adolescenten lijken elkaar in stand te houden en bi-directioneel te zijn (Morgen et al., 2002).

Opvoedingsstress kan zich uiten in opvoedingsgedrag, wat gerelateerd lijkt te zijn aan externaliserend probleemgedrag bij kinderen. Het bij opvoedingsstress behorende opvoedingsgedrag betreffende laksheid en overreageren zijn positief gerelateerd aan externaliserend gedrag (Guajardo et al., 2008; Solem, Christophersen, & Martinussen, 2011). Opvoedingsstress kan zich ook uiten in opvoedingsgedrag betreffende negativiteit in de ouder-kind interactie. Deze negatieve ouder-kind interactie blijkt gerelateerd te zijn aan de ontwikkeling van externaliserend gedrag (Kazdin & Whitley, 2003). Van

negativiteit wordt gesproken wanneer de ouders kritisch en dwingend zijn in uitspraken, toon en gedrag (Heller & Baker, 2000). De invloed van negatieve ouder-kind interacties op externaliserend probleemgedrag is onder andere te verklaren vanuit de sociale leertheorie (Bandura, 1969). Deze theorie stelt dat mensen door observationeel leren en modelleren bepaald gedrag aanleren. Wanneer de ouder-kind interactie negatief is, nemen kinderen de negatieve interactie door deze vormen van leren over. Ook is de invloed van negatieve ouder-kind interacties op externaliserend probleemgedrag te verklaren vanuit de gehechtheidstheorie (Bowlby, 1969). Deze theorie stelt dat vroege ervaringen in relatie met de opvoeders van belang zijn bij de ontwikkeling van kinderen. Wanneer de ouder-kind interactie al op jonge leeftijd van het kind negatief is, kan dit invloed hebben op de ontwikkeling van het kind en dus bijdragen aan de ontwikkeling van externaliserend probleemgedrag.

Ouders die een hogere mate van opvoedingsstress ervaren, rapporteren meer negatieve kenmerken van hun kind. Deze negatieve kenmerken geven informatie over het temperament van het kind. De aanwezigheid van een moeilijk temperament voorspelt significant de mate van aanwezigheid van externaliserende symptomen (Podsakoff, MacKenzie, Lee, & Podsakoff, 2003). Er lijkt een samenhang te zijn tussen de mate van opvoedingsstress, het hebben van een moeilijk temperament en dus het uiten van meer externaliserend gedrag.

Ouders die een hoge mate van opvoedingsstress ervaren hebben moeite om de, bij een proactieve opvoeding behorende, ouderlijke kwaliteiten te waarborgen. Onder een proactieve opvoeding wordt onder andere het stimuleren van kinderen, het instructies geven en het grenzen stellen verstaan (Denham et al., 2000). Het hanteren van een proactieve opvoeding draagt bij aan het verminderen van externaliserende gedragsproblemen bij kinderen met antisociaal en oppositioneel gedrag. Ouders van kinderen met externaliserende problematiek kenmerken zichzelf als ouders met minder opvoedkennis, competenties en emotionele en instrumentele capaciteiten dan ouders van kinderen zonder externaliserende problematiek (Mash & Johnston, 1990; Prinzie et al., 2003). Hier kan uit afgeleid worden dat een gebrek aan ouderlijke kwaliteiten (wat kan samenhangen met opvoedingsstress), samenhangt met de instandhouding, dan wel ontwikkeling, van externaliserend probleemgedrag (Ciciolla, Gerstein, & Crnic, 2014; Twomey et al., 2013).

Opvoedingsstress en internaliserende problemen. Veel onderzoek heeft zich gericht op opvoedingsstress en externaliserend probleemgedrag bij kinderen, in tegenstelling tot de samenhang tussen opvoedingsstress en internaliserende problemen bij (pre)adolescenten (Rodriguez, 2011). Uit het beperkte onderzoek blijkt dat opvoedingsstress significant samenhangt met internaliserende probleemgedragingen bij

(pre)adolescenten, zoals angst en depressieve symptomen (Mäntymaa et al., 2012; Rodriguez, 2011).

Opvoedingsstress kan door meerdere oorzaken in het leven van de ouder voorkomen. Zoals eerder genoemd kan opvoedingsstress samenhangen met zowel problemen in het persoonlijke leven van de ouder(s) als met problemen in de ouder-kind relatie (Deater-Deckard, 2004). De stress die de ouder ervaart vergroot de kans op een gevoel van hulpeloosheid en gebrek aan controle bij de ouder. Dit kan mogelijk een voorbeeld zijn voor (pre)adolescenten die dit gedrag waarnemen tijdens hun opvoeding, ook wel modeling gedrag genoemd. Door modeling heeft de (pre)adolescent een grotere kans dezelfde gevoelens te ervaren, wat zich kan uiten in internaliserende problemen (Lau, Rijdsdijk, Gregory, McGuffin, & Eley, 2007). De attributiestijl van een ouder heeft mogelijk een mediërende rol in de relatie tussen opvoedingsstress en internaliserende problemen bij kinderen en (pre)adolescenten. Stress bij ouders hangt samen met meer moeite om responsief op het gedrag van het kind te kunnen reageren (Deater-Deckard, 2004). De opvoedingsstress vertaalt zich naar het opvoedingsgedrag van de ouder. Terwijl een responsieve opvoedingsstijl op zijn beurt weer samenhangt met minder internaliserende problemen onder (pre)adolescenten. Op deze manier wordt de opvoeding en het gedrag van de (pre)adolescent beïnvloed door de opvoedingsstress.

Opvoedingsstress heeft ook een voorspellende waarde voor internaliserende problemen onder (pre)adolescenten. Opvoedingsstress die vroeg in de opvoeding wordt ervaren hangt samen met internaliserende problemen van kinderen op een later moment in de opvoeding. Opvoedingsstress bij ouders van een kind tussen de 4 en 5 jaar oud voorspelde internaliserende problematiek wanneer het kind 11 jaar oud was. Wanneer deze vroege risicofactoren werden aangepakt door preventieve interventies kon tot 57 procent van de internaliserende problemen worden voorkomen. Ondanks de aanwezigheid van een voorspellende samenhang tussen opvoedingsstress en internaliserende problemen onder (pre)adolescenten, kan deze wel preventief worden benaderd (Ashford, Smit, van Lier, Cuijpers, & Koot, 2008). Samenvattend lijkt opvoedingsstress samen te hangen met een responsieve opvoedingsstijl van de ouder en deze hangt sterk samen met het internaliserend (probleem)gedrag van de (pre)adolescent.

Huidig onderzoek. Ongeacht dat uit verschillende studies blijkt dat er een samenhang is tussen opvoedingsstress en externaliserende en internaliserende problemen is meer onderzoek nodig (Lagasse et al., 2016). Er zijn een aantal redenen voor meer onderzoek. Veel studies richten zich op opvoedingsstress in de kindertijd en externaliserende en internaliserende problemen in de (pre)adolescentie. [De invloed van opvoedingsstress op externaliserend en internaliserend probleemgedrag in de leeftijdsgroep van 8 tot 14 jaar is echter nog weinig onderzocht. Rond deze leeftijd](#)

ontwikkelen kinderen zich erg snel. Kinderen gaan (pre)puberen, worden meer zelfstandig, ervaren meer emotionele instabiliteit en ontwikkelen hun eigen identiteit. (Pre)adolescenten zijn in deze periode erg kwetsbaar en het is daarom wenselijk dat, juist in deze periode, omgevingsfactoren zo optimaal mogelijk zijn. Het is daarom van belang meer onderzoek te doen naar de invloed van opvoedingsstress bij deze specifieke leeftijdsgroep.

Uit de literatuur kan worden opgemaakt dat een bi-directionele samenhang verwacht wordt (Hart & Kelley, 2006; Morgen et al., 2002). Om de samenhang te onderzoeken in de (pre)adolescentie richt deze studie zich op zowel de opvoedingsstress als externaliserende en internaliserende problemen onder (pre)adolescenten tussen 8 en 14 jaar. Het doel van het onderzoek is het nader onderzoeken van de rol van opvoedingsstress als omgevingsfactor bij externaliserende en internaliserende problemen bij (pre)adolescenten.

Dit onderzoek heeft een maatschappelijke relevantie. Dit onderzoek kan namelijk een rol spelen in het ontwikkelen van preventiemethodes en interventies. Zoals eerder omschreven kan door het vroeg signaleren en aanpakken van risicofactoren het probleemgedrag worden voorkomen (Ashford, Smit, van Lier, Cuijpers, & Koot, 2008). De uitkomsten van het huidige onderzoek dragen bij aan het inzichtelijk maken van de risicofactoren die kunnen leiden tot de ontwikkeling van externaliserend of internaliserend probleemgedrag bij (pre)adolescenten. Dit inzicht kan bijdragen aan de ontwikkeling en optimalisering van preventieve interventies die het effect van opvoedingsstress op de ontwikkeling van (pre)adolescenten minimaliseren. Naast het ontwikkelen van preventiemethodes en interventies kan het huidige onderzoek bijdragen in het minimaliseren van de negatieve gevolgen van opvoedingsstress, externaliserende problemen en internaliserende problemen. Zowel externaliserend als internaliserend probleemgedrag en opvoedingsstress brengen grote gevolgen met zich mee (Olsen, Bates, Sandy, & Lanthier, 2000). Zo kan de relatie tussen gezinsleden en de ontwikkeling van het kind in gevaar komen (Donenberg & Baker, 1993; Hastings, 2002).

Samenvattend wordt een positieve relatie tussen opvoedingsstress en zowel externaliserende als internaliserende problemen onder (pre)adolescenten verwacht. Dit betekent dat meer opvoedingsstress zal samenhangen met meer externaliserende en internaliserende problemen in de (pre)adolescentie. Dit onderzoek kan van grote betekenis zijn voor maatschappelijk pedagogische ontwikkelingen, betreffende het preventief terugdringen van opvoedingsstress en uiteindelijk externaliserende en internaliserende problemen onder (pre)adolescenten.

Methode

Steekproef

In het huidige onderzoek participeerden moeders met (pre)adolescenten tussen de 8 en 14 jaar. De steekproef bestaat uit moeders woonachtig in Nederland. De grootte van de steekproef betreft 115 moeders, met een gemiddelde leeftijd van 42.90 jaar oud ($SD = 5.98$) met een range van 28 tot en met 55 jaar oud. De gemiddelde leeftijd van de (pre)adolescenten is 10.98 ($SD = 1.56$) met een range van 8 tot en met 13 jaar oud. Van de onderzochte moeders zijn 112 moeders de biologische moeder (97%) en drie moeders de adoptie- of pleegmoeder (3%). Van de onderzochte moeders hadden 45 moeders een zoon (39%) en 70 moeders een dochter (61%). Het opleidingsniveau van de onderzochte moeders is als volgt verdeeld: basisonderwijs of lager onderwijs ($n = 1$, 1%), middelbare school mavo/vmbo ($n = 9$, 8%), middelbare school havo ($n = 2$, 2%), middelbare school vwo/atheneum/gymnasium ($n = 0$, 0%), mbo ($n = 36$, 31%), hbo ($n = 48$, 42%) en wo/universitair ($n = 18$, 16%).

Procedure

In het kader van de bachelor scriptie voor de opleiding Pedagogische Wetenschappen aan de Universiteit Utrecht hebben 12 studenten een onderzoek uitgevoerd betreffende ouderlijke zelfregulatie, opvoeding en zelfregulatie bij kinderen en adolescenten. Voor het huidige onderzoek zijn in het netwerk per student minimaal 10 moeder-kind paren geworven, die vervolgens anoniem onder de 12 studenten verspreid zijn. Tijdens het werven van de deelnemers is benoemd dat het om een anoniem en vrijwillig onderzoek gaat.

Studenten hebben contact gezocht met moeders in hun omgeving. De moeders konden vervolgens aangeven of ze wilden deelnemen aan het onderzoek of niet. Er was sprake van actieve toestemming van de moeders. De (pre)adolescenten hebben passieve toestemming gegeven, omdat zij via de participerende moeders benaderd zijn. In dit onderzoek is exclusief gebruik gemaakt van de data verkregen van de moeders. De vragenlijsten die zijn ingevuld door de (pre)adolescenten waren voor dit onderzoek niet relevant. Er zijn codes verspreid onder de moeder-kind paren waarmee zij toegang kregen tot de online vragenlijsten. De zelfrapportages konden op een voor hen geschikt moment worden ingevuld. Aangezien sprake was van één meetmoment betreft het een kwantitatief, cross-sectioneel toetsingsonderzoek door middel van een online survey.

Instrumenten

In het huidige onderzoek is gebruik gemaakt van twee vragenlijsten, namelijk de *Strengths and Difficulties Questionnaire* (SDQ) voor het meten van de externaliserende en internaliserende problemen bij (pre)adolescenten (Goodman, 1997) en items van de *Parental Stress Index* (PSI) / *Nijmeegse Ouderlijke Stress Index* (NOSI) voor het meten van de opvoedingsstress bij moeders.

Internaliserende en Externaliserende Problemen

De SDQ-vragenlijst meet de psychische en psychosociale problematiek en vaardigheden bij kinderen tussen de 3 en 16 jaar. Er zijn verschillende versies van deze vragenlijst, namelijk een versie voor de leerkracht, ouders en de jeugdige zelf (Widenfelt, Goedhart, Treffers, & Goodman, 2003). In het huidige onderzoek is gebruik gemaakt van de ouderrapportage. De antwoordmogelijkheden werden verdeeld door middel van een Likertschaal met de antwoordopties 1 (niet waar), 2 (een beetje waar) en 3 (zeker waar). Er is gebruik gemaakt van drie van de vier subschalen. Voor het meten van internaliserend gedrag is gebruik gemaakt van de subschaal emotionele symptomen, bestaande uit 5 items. Voorbeelditems van deze schaal zijn de stellingen "*Vaak ongelukkig, in de put of in tranen*" en "*Nogal op zichzelf, neigt ertoe alleen te spelen*". Het gemiddelde van deze subschaal is gebruikt als indicator voor internaliserende problemen, waarbij een hogere score een hogere mate van internaliserende problemen representeert. De subschaal emotionele symptomen heeft een Cronbach's alfa van .71. Dit houdt in dat de interne consistentie van de schaal te beoordelen is als goed (Field, 2013).

Voor het meten van externaliserend gedrag is gebruik gemaakt van de subschalen hyperactiviteit en oppositioneel gedrag. De subschaal hyperactiviteit bestaat uit 5 items. Voorbeelden van items zijn "*Rusteloos, overactief, kan niet lang stilzitten*" en "*Constant aan het wiebelen of friemelen*". De subschaal oppositioneel gedrag bestaat uit 5 items. Voorbeelditems van deze schaal zijn "*Heeft vaak driftbuien of woede-uitbarstingen*" en "*Pikt dingen thuis, op school of op andere plaatsen*". De subschalen hyperactiviteit en oppositioneel gedrag hebben (hoge) onderlinge correlaties (hyperactiviteit-oppositioneelgedrag = .40) en vormen een onderliggende factor bij een factoranalyse (de verklaarde variantie van de eigenwaarde = 64% en de verklaarde variantie van gekwadrateerde somscores = 51%). Hierdoor kan het gemiddelde op de 10 items gebruikt worden om de mate van externaliserende problemen te vinden. Een hoog gemiddelde representeert een hoge mate van externaliserende problemen. De subschaal hyperactiviteit heeft een Cronbach's alfa van .83. Dit houdt in dat de interne consistentie van de schaal te beoordelen is als goed (Field, 2013). De subschaal oppositioneel gedrag heeft een Cronbach's alfa van .65. Dit houdt in dat de interne consistentie van de schaal te beoordelen is als matig (Field, 2013). Deze twee subschalen samen hebben een Cronbach's alfa van .80. Dit houdt in dat de interne consistentie van deze schalen te beoordelen is als goed (Field, 2013).

De schaal sociale vaardigheden is niet meegenomen in het onderzoek. In 2007 heeft de COTAN de begripsvaliditeit van de SDQ beoordeeld met een voldoende en de criteriumvaliditeit met een onvoldoende (door te weinig onderzoek). In andere studies zijn matig positieve tot positieve aanwijzingen voor validiteit gevonden. De

betrouwbaarheid is in 2007 door de COTAN beoordeeld met een voldoende (Achenbach et al., 2008).

Opvoedingsstress

Om opvoedstress te meten is gebruik gemaakt van de PSI/NOSI (Abidin, 1983; Brock de, Vermulst, Gerris, & Abidin, 1992). Deze vragenlijst is een gecombineerd screeningsinstrument voor het evalueren van het functioneren van de ouder en het screenen van probleemgedrag bij ouder of kind. Deze vragenlijst focust op de drie grootste domeinen die samenhangen met stress, namelijk kind karakteristieken, ouder karakteristieken en situationele/demografische stress (Abidin, 2012) en bestaat uit 9 items. In de vragenlijst worden stellingen voorgelegd als *'Het ouderschap over dit kind is moeilijker dan ik dacht dat het zou zijn'* en *'Ik ben volgens mij een minder dan gemiddelde opvoeder'*. Deze stellingen kunnen worden beantwoord op een Likertschaal met de antwoordopties 1 (helemaal mee oneens), 2 (tamelijk mee oneens), 3 (beetje mee oneens), 4 (beetje mee eens), 5 (tamelijk mee eens) en 6 (helemaal mee eens). Het gemiddelde van deze gehele vragenlijst is gebruikt als indicator voor opvoedingsstress, waarbij een hogere score een hogere mate van opvoedingsstress representeert. Zowel de betrouwbaarheid als de validiteit is voor meerdere populaties als voldoende beoordeeld (Abidin, 2012). De schaal PSI/NOSI heeft een Cronbach's alfa van .90. Dit houdt in dat de interne consistentie van de schaal te beoordelen is als goed (Field, 2013).

Resultaten

Beschrijvende statistieken

Om het verband tussen opvoedingsstress en externaliserende en internaliserende problemen bij (pre)adolescenten te onderzoeken zijn verschillende analyses uitgevoerd. Voor de afhankelijke variabelen externaliserende en internaliserende problemen onder (pre)adolescenten is er sprake van één missende participant, deze participant heeft de vragen niet (volledig) ingevuld. De gemiddelden en standaarddeviaties van opvoedingsstress samen met externaliserende en internaliserende problemen onder kinderen, zijn gepresenteerd in Tabel 1.

Tabel 1

Beschrijvende statistieken scores totale steekproef

	<i>n</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Opvoedingsstress	114	2.10	.83
Internaliserende problemen	113	1.38	.39
Externaliserende problemen ^a	113	1.42	.34

Noot. ^a Externaliserende score is een gemiddelde van de items van twee subschalen (hyperactiviteit en oppositioneel gedrag) van de SDQ.

Opvoedingsstress en externaliserende problemen

Om de relatie tussen opvoedingsstress en externaliserende problemen van de (pre)adolescenten te onderzoeken is een Pearson correlatie (r) uitgevoerd. De eerste assumptie betrof de toepasbaarheid en lineariteit van de relatie tussen de onafhankelijke en afhankelijke variabelen. Er leek geen sprake te zijn van een patroon van de punten in de plot. Dit houdt in dat er aan deze assumptie is voldaan. De tweede assumptie betrof de normaalverdeling van de distributie van de errors. Dit is getest door het aflezen van een histogram met een normaal curve. Het histogram was normaal verdeeld; dit houdt in dat er is voldaan aan deze assumptie. De derde assumptie betrof de homoscedasticiteit, waarbij de spreiding van de residuen per X-waarde ongeveer gelijk moeten zijn. Uit de scatterplot kwam een ronde wolk naar voren; er is wel voldaan aan deze assumptie. Een Durbin Watson test is uitgevoerd om te kijken naar de vierde en laatste assumptie, de onafhankelijkheid van de residuen. Het resultaat van deze test laat zien dat de residuen voldoende ongecorrleerd zijn ($d = 2.12$); er is dus ook aan deze assumptie voldaan.

Om de relatie tussen opvoedingsstress en externaliserende problemen te toetsen is er als eerst een Pearson correlatie uitgevoerd. De correlatie tussen opvoedingsstress en externaliserende problemen bleek significant ($r(111) = .59, p < .001$). Een Pearson correlatie van .59 geeft een grote effectgrootte weer. Vervolgens is een enkelvoudige lineaire regressie uitgevoerd. Hier kon uit worden geconcludeerd dat sprake is van een positief significante relatie is tussen opvoedingsstress en externaliserende problemen onder (pre)adolescenten ($B = 0.24, \beta = .59, SE = .03$ en $p < .001$). Een hogere mate van opvoedingsstress onder moeders is gerelateerd aan een hogere mate van externaliserende problemen onder hun kinderen. Daarnaast bleek dat 34 procent van de variantie in internaliserende problemen verklaard werd door de eigen variantie ($R^2 = .34$). Dit wordt beoordeeld als een matige interpretatie kracht.

Opvoedingsstress en internaliserende problemen

Om de relatie tussen opvoedingsstress en internaliserende problemen van de (pre)adolescenten te onderzoeken is een Pearson correlatie (r) uitgevoerd. Voordat de lineaire regressie is uitgevoerd, is gekeken naar de assumpties. De eerste assumptie betrof de toepasbaarheid en lineariteit van de relatie tussen de onafhankelijke en afhankelijke variabelen. Er leek sprake te zijn van een patroon van de punten in het scatterplot. Dit houdt in dat er niet aan deze assumptie is voldaan. De tweede assumptie betrof de normaalverdeling van de distributie van de errors. Dit is getest door het aflezen van een histogram met een normaal curve. Het histogram was links scheef; dit houdt in dat er niet is voldaan aan deze assumptie. De derde assumptie betrof de homoscedasticiteit, waarbij de spreiding van de residuen per X-waarde ongeveer gelijk moeten zijn. Uit het scatterplot kwam geen ronde wolk naar voren; er is niet voldaan aan deze assumptie. Een Durbin Watson test is uitgevoerd om te kijken naar de vierde en

laatste assumptie, de onafhankelijkheid van de residuen. Het resultaat van deze test laat zien dat de residuen voldoende ongecorrleerd zijn ($d = 1.73$); er is aan deze assumptie voldaan.

Om de relatie tussen opvoedingsstress en internaliserende problemen te toetsen is eerst de correlatie getoetst door middel van een Pearson correlatie. De correlatie tussen opvoedingsstress en internaliserende problemen bleek significant ($r(111) = .45, p < .001$). Een Pearson correlatie van .45 geeft een grote effectgrootte weer. Vervolgens is een enkelvoudige regressie uitgevoerd. Uit de regressieanalyse kan worden geconcludeerd dat er een positieve relatie is tussen opvoedingsstress en internaliserende problemen onder (pre)adolescenten ($B = 0.21, \beta = .45, SE = .04$ en $p < .001$). Dit betekent dat het aannemelijk is dat de gevonden correlatie niet op toeval gebaseerd is. Een hogere mate van opvoedingsstress onder moeders is gerelateerd aan een hogere mate van internaliserende problemen onder hun kinderen. Daarnaast bleek dat 20 procent van de variantie in internaliserende problemen verklaard werd door de eigen variantie ($R^2 = .20$). Dit wordt beoordeeld als een zwakke interpretatie kracht.

Discussie

Het doel van het huidig onderzoek was het onderzoeken van de relatie tussen opvoedingsstress bij moeders en zowel externaliserende als internaliserende problemen bij (pre)adolescenten in de leeftijd van 8 tot 14 jaar. Het is bij het onderzoeken van probleemgedrag onder (pre)adolescenten van belang de omgevingsfactoren mee te nemen. Binnen de systeemtheorie (Ludwig von Bertalanffy, 1940) wordt een gezin gezien als een systeem waarin meerdere personen elkaar onderling beïnvloeden. De opbouw en het functioneren van de subsystemen hangt samen met het verloop van (probleem)gedrag (Bronfenbrenner, 1979). In dit onderzoek werd opvoedingsstress als omgevingsfactor onderzocht. Er werd verwacht dat een hogere mate van opvoedingsstress samenhangt met een hogere mate van internaliserende en externaliserende problemen. Onze bevindingen bevestigen deze hypothesen.

Opvoedingsstress en externaliserend gedrag

De eerste hypothese betrof de aanwezigheid van een relatie tussen opvoedingsstress en externaliserend gedrag. Deze hypothese is gebaseerd op de literatuurstudie. Uit de besproken onderzoeken bleek dat opvoedingsstress significant samenhangt met externaliserende probleemgedragingen bij (pre)adolescenten (Anthony et al., 2005; Barry et al., 2005; Guajardo et al., 2008; Mash & Johnston, 1983; Solem, Christophersen, & Martinussen, 2011). Uit het huidig onderzoek kwam, na het uitvoeren van een regressieanalyse, een significante, positieve samenhang tussen opvoedingsstress bij moeders en externaliserende problemen bij (pre)adolescenten naar voren. De verwachtingen op basis van de literatuurstudie werden daarmee bevestigd. Een mogelijke verklaring voor de samenhang tussen opvoedingsstress en

externaliserende problemen betreft het opvoedingsgedrag van ouders. Als ouders opvoedingsstress ervaren heeft dit invloed op hun opvoedingsgedrag. Zo kan er door het opvoedingsgedrag een negatieve ouder-kind interactie ontstaan, wat weer invloed heeft op de externaliserende probleemgedragingen van het kind. Volgens de sociale leertheorie kunnen kinderen gedrag aanleren via observationeel leren en modelleren, zij nemen dan de negatieve aspecten over van hun ouders (Bandura, 1969). Volgens de gehechtheidstheorie zijn vroege ervaringen in de relatie met opvoeders van belang voor de ontwikkeling van kinderen. Het kind kan in de vroege kinderjaren een negatieve ouder-kind interactie ervaren hebben, wat negatieve effecten heeft gehad op de ontwikkeling en heeft geleid tot externaliserend probleemgedrag (Bowlby, 1969). Uit de literatuurstudie kwam tevens naar voren dat een moeilijk temperament mee kan spelen in de samenhang tussen opvoedingsstress en externaliserende probleemgedragingen. Uit meerdere onderzoeken kwam naar voren dat een gebrek aan ouderlijke kwaliteiten samenhangt met de instandhouding, dan wel ontwikkeling, van externaliserend probleemgedrag (Ciciolla, Gerstein, & Crnic, 2014; Mash & Johnston, 1990; Prinzie et al., 2003; Twomey et al., 2013). De eerder opgestelde hypothese werd in dit onderzoek bevestigd. Dit houdt in dat meer opvoedingsstress samenhangt met meer externaliserende problemen.

Opvoedingsstress en internaliserend gedrag

De tweede hypothese betrof de aanwezigheid van een relatie tussen opvoedingsstress en internaliserend gedrag. Deze hypothese is gebaseerd op de literatuurstudie. Uit de voorgaand besproken onderzoeken bleek dat opvoedingsstress significant samenhangt met internaliserende probleemgedragingen bij (pre)adolescenten (Mäntymaa et al., 2012; Rodriguez, 2011). Na het uitvoeren van een regressieanalyse kwam ook hier een significante, positieve samenhang naar voren tussen opvoedingsstress en internaliserende problemen. De verwachtingen op basis van de literatuurstudie werden daarmee bevestigd. Een mogelijke verklaring voor de samenhang tussen opvoedingsstress en internaliserende problemen is het effect dat stress heeft op het gedrag van de ouder. Stress bij ouders hangt samen met meer moeite om responsief op het gedrag van het kind te kunnen reageren (Deater-Deckard, 2004). Terwijl een responsieve opvoedingsstijl weer samenhangt met een mindere mate van aanwezigheid van internaliserende problemen onder (pre)adolescenten. Door modeling heeft de (pre)adolescent een grotere kans dezelfde negatieve gevoelens als hun ouders te ervaren, wat zich kan uiten in internaliserende problemen (Lau, Rijdsdijk, Gregory, McGuffin, & Eley, 2007). Uit de literatuurstudie kwam tevens naar voren dat opvoedingsstress die vroeg in de opvoeding (rond de leeftijd van 4-5 jaar) wordt ervaren, samenhangt met internaliserende problemen van kinderen rond de leeftijd van 11 jaar (Ashford, Smit, van Lier, Cuijpers, & Koot, 2008). Deze studie kan deze

bevindingen niet onderbouwen. In het huidig onderzoek zijn geen longitudinale data verzameld; hier kan dus geen conclusie over worden getrokken. De eerder opgestelde hypothese werd in dit onderzoek bevestigd. Dit houdt in dat meer opvoedingsstress samenhangt met meer internaliserende problemen.

Kwaliteiten en beperkingen

In vergelijking met de bestudeerde literatuur was dit het eerste onderzoek dat keek naar de samenhang tussen opvoedingsstress bij moeders en externaliserende en internaliserende problemen onder (pre)adolescenten van 8 tot 14 jaar. Hierdoor is er meer inzicht verkregen in opvoedingsstress als omgevingscomponent voor deze leeftijdsgroep. Daarnaast is in het huidige onderzoek de mate van opvoedingsstress bij moeders bij zowel externaliserende als internaliserende problemen op dezelfde manier onderzocht. Hierdoor is het mogelijk om de uitkomsten van externaliserend probleemgedrag en internaliserend probleemgedrag met elkaar te vergelijken. De uitkomsten van het huidig onderzoek dragen bij aan het inzichtelijk maken van de risicofactoren die kunnen leiden tot de ontwikkeling van externaliserend of internaliserend probleemgedrag bij (pre)adolescenten. Dit inzicht kan bijdragen aan de ontwikkeling en optimalisering van preventieve interventies die het effect van opvoedingsstress op de ontwikkeling van (pre)adolescenten minimaliseren. Tenslotte benadrukt het huidig onderzoek de invloed, en dus wenselijkheid van de reductie van opvoedingsstress op de ontwikkeling van (pre)adolescenten.

Naast bovengenoemde sterke punten, heeft het huidig onderzoek ook een aantal beperkingen. Allereerst waren alle participanten verkregen uit het netwerk van de studenten. De selectie is dus niet volgens een willekeurige selectie gegaan. Ondanks dat alle Nederlandse provincies vertegenwoordigd zijn in de steekproef, is de verdeling over de provincies niet gelijk. Daarnaast is in het huidige onderzoek niet gevraagd naar persoonlijke ideeën van de moeders over de oorzaak van de opvoedingsstress. Dit betekent dat in dit onderzoek alleen kan worden vastgesteld of de opvoedingsstress tegelijkertijd voorkomt met een hoge mate van, door de moeder gerapporteerde, externaliserende en/of internaliserende problemen onder (pre)adolescenten. Wellicht is er een belangrijke omgevingsfactor die samenhangt met zowel de opvoedingsstress als de gedragsproblemen. In toekomstig onderzoek zou hiernaar gevraagd kunnen worden om deze mogelijkheid uit te sluiten. Dit onderzoek verdiept zich niet in de mogelijke mediërende of modererende factoren die bijdragen aan de samenhang tussen opvoedingsstress en externaliserende en internaliserende problemen onder (pre)adolescenten.

Dit heeft mogelijke implicaties voor toekomstig onderzoek. Er moet meer onderzoek komen naar mogelijke verklaringen voor de samenhang tussen opvoedingsstress en externaliserende en internaliserende problemen onder

(pre)adolescenten. Zo kan bijvoorbeeld worden gecontroleerd op kind kenmerken waarvan uit eerder onderzoek blijkt dat ze samenhangen met externaliserende of internaliserende problemen. Kind kenmerken met zowel een sterke samenhang met opvoedingsstress als externaliserende en internaliserende problemen onder (pre)adolescenten zijn bijvoorbeeld temperament en weerbaarheid. Mogelijk is sprake van een mediërend of modererend effect tussen opvoedingsstress en externaliserende en internaliserende problemen onder (pre)adolescenten.

Daarnaast dient er worden gekeken naar het ontstaan en verloop van de samenhang tussen opvoedingsstress en externaliserende en internaliserende problemen onder (pre)adolescenten. Onderzoek naar het ontstaan van deze relatie is noodzakelijk voor het voorkomen en verminderen van zowel opvoedingsstress onder moeders als externaliserende en internaliserende problemen onder (pre)adolescenten. Dit kan onder andere worden bereikt door het uitvoeren van een longitudinaal onderzoek om het verloop van de opvoedingsstress en externaliserende en internaliserende problemen onder (pre)adolescenten vast te stellen en te blijven monitoren. Op basis van de huidige studie kan alleen geconcludeerd worden dat opvoedingsstress en externaliserende en internaliserende problemen tegelijk voorkomen. De tweede assumptie werd niet voldaan voor internaliserende problemen. Deze assumptie betrof de normaalverdeling van de distributie van de errors. Dit betekent dat de resultaten met voorzichtigheid geïnterpreteerd moeten worden. Tenslotte was de steekproefgrootte matig. Verder onderzoek met meer participanten is van groot belang voor een betere generaliseerbaarheid van de resultaten.

Conclusie

Samenvattend kan worden gesteld dat een hogere mate van opvoedingsstress samenhangt met een hogere mate van externaliserende en internaliserende problemen onder (pre)adolescenten. Deze conclusie is van groot belang voor het ontwikkelen van preventieve interventies om de opvoeding en de omgeving daarvan te bevorderen. Op deze manier kan het ontstaan van opvoedingsstress en externaliserende en internaliserende problemen onder (pre)adolescenten worden voorkomen en/of gereduceerd. Daarnaast biedt dit onderzoek weer implicaties voor vervolgonderzoek, naar bijvoorbeeld mediërende of modererende effecten. Ontwikkelingsproblemen onder kinderen en adolescenten dienen in een grotere context te worden bekeken. Door studies, zoals het huidige onderzoek, naar omgevingsinvloeden binnen een gezin, kan de kwaliteit van de opvoeding en de ontwikkeling van het kind geoptimaliseerd worden.

Literatuur

- Abidin, R. R. (1983). *Parenting Stress Index: Manual*. Charlottesville: Pediatric Psychology Press.
- Abidin, R. R. (2012). *Parenting stress index* (4th ed.). Lutz, FL: PAR.
- Achenbach, T. M., Becker, A., Döpfner, M., Heiervang, E., Roessner, V., Steinhausen, H., & Rothenberger, A., (2008). Multicultural assessment of child and adolescent psychopathology with ASEBA and SDQ instruments: research findings, applications, and future directions. *Child Psychology and Psychiatry*, *49*, 251-275. doi:10.1111/j.1469-7610.2007.01867.x
- American Psychiatric Association [APA] (2000). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (4th ed.). Washington, DC: Author.
- Anthony, L. G., Anthony B. J., Glanville, D. N., Naiman, D. Q., Waanders, C., & Shaffer, S. (2005). The relationship between parenting stress, parenting behaviour and preschoolers social competence and behaviour problems in the classroom. *Infant and Child development*, *14*, 133-154. doi:10.1002/icd.385
- Ashford, J., Smit, F., Van Lier, P. A. C., Cuijpers, P., Koot, H. M. (2008). Early risk indicators of internalizing problems in late childhood: A 9 year longitudinal study. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry*, *49*, 774-780. doi:10.1111/j.1469-7610.2008.01889.x
- Barry, T. D., Dunlap, S. T. M. A., Cotten, S. J. M. S., Lochman, J. E., & Wells, K. C. (2005). The influence of maternal stress and distress on disruptive behavior problems in boys. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, *44*, 265-273. doi:10.1097/00004583-200503000-0001
- Brock, A. J. L. L. de, Vermulst, A. A., Gerris, J. R. M., & Abidin, R. R. (1992). *Nijmeegse Ouderlijke Stress Index. Handleiding experimentele versie*. Lisse: Swets & Zeitlinger.
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: Experiments by nature and design*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Campos, C., Besser, A., Morgado, C., & Blatt, J. S. (2013). Self-criticism, dependency, and adolescents' externalising and internalising problems. *Clinical Psychologist*, *18*, 21-32. doi:10.1111/cp.12024
- Ciciolla, L., Gerstein, E., & Crnic, K. (2014). Reciprocity among maternal distress, child behavior, and parenting: Transactional processes and early childhood risk. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, *43*, 751-764. doi:10.1080/15374416.2013.812038
- Connell, A. M., & Goodman, S. H. (2002). The association between psychopathology in fathers versus mothers and children's internalizing and externalizing behavior

- problems: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, *128*, 746-773.
doi:10.1037/0033-2909.128.5.746
- Costa, N. M., Weems, C. F., Pellerin, K., & Dalton, R. (2006). Parenting stress and childhood psychopathology: An examination of specificity to internalizing and externalizing symptoms. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, *28*, 113-122. doi:10.1007/s10862-006-7489-3
- Deater-Deckard, K. (2004). *Parenting Stress*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Denham, A.S., Workman, E., Cole, P. M., Weissbrod, C., Kendziora, K. T., & Zahn-Waxler, C. (2000). Prediction of externalizing behavior problems from early to middle childhood: The role of parental socialization and emotion expression. *Development and Psychopathology*, *12*, 23-45. doi:10.1017/S0954579400001024
- Donenberg, G., & Baker, L. B. (1993). The impact of young children with externalizing behaviors on their families. *Journal of Abnormal Child Psychology*, *21*.
doi:10.1007/BF00911315
- Field, A. (2013). *Discovering statistics using IBM SPSS statistics*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.
- Goldenberg, I., & Goldenberg, H. (1985). *Family therapy: An overview*. Monterey, CA: Brooks/Cole.
- Gravetter, F. J., & Wallnau, L. B. (2013). *Statistics for the Behavioral Sciences*. Belmont, CA: Wadsworth.
- Guajardo, N. R., Snyder, G., & Petersen, R. (2008). Relationships among parenting practices, parental stress, child behaviour, and children's social-cognitive development. *Infant and Child Development*, *28*, 871-889.
doi:10.1348/026151009X483056
- Hakvoort, E. M., Bos, H. M. W., Van Balen, F., Hermanns, J. M. A. (2012). Spillover between mothers' postdivorce relationships: The mediating role of parenting stress. *Journal of the International Association for Relationship Research*, *19*, 247-254. doi:10.1111/j.1475-6811.2011.01351.x
- Hart, M. S., & Kelley, M. L. (2006). Fathers' and mothers' work and family issues as related to internalizing and externalizing behavior of children attending day care. *Journal of Family Issues*, *27*, 252-270. doi:10.1177/0192513X05280992
- Hastings, R. P. (2002). Parental stress and behaviour problems of children with developmental disability. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*, *27*, 149-160. doi:10.1080/1366825021000008657
- Heller, T. L., & Baker, B. L. (2000). Maternal negativity and children's externalizing behavior. *Early Education and Development*, *11*, 483-498.
doi:10.1207/s15566935eed1104_7

- Hughes, C., & Leekam, S. (2004). What are the links between Theory of Mind and social relations? Review, reflections and new directions for studies of typical and atypical development. *Social Development, 13*, 590-619. doi:10.1111/j.1467-9507.2004.00285.x
- Kazdin, A. E., & Whitley, M. K. (2003). Treatment of parental stress to enhance therapeutic change among children referred for aggressive and antisocial behavior. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 71*, 504-515. doi:10.1037/0022-006X.71.3.504
- Lagasse, L. L., Conradt, E., Karalunas, S. L., Dansereau, L. M., Butner, J. E., Seetha Shankaran, S., Bada, H., Bauer, C. R., Whitaker, T. M., & Lester, B. M. (2016). Transactional relations between caregiving stress, executive functioning, and problem behavior from early childhood to early adolescence. *Journal of Development and Psychopathology, 28*, 743-756. doi:10.1017/S0954579416000286
- Lau, J. Y. F., Rijdsdijk, F., Gregory, A. M., McGuffin, P., & Eley, T. C. (2007). Pathways to childhood depressive symptoms: The role of social, cognitive, and genetic risk factors. *Developmental Psychology, 43*, 1402-1414. doi:10.1037/0012-1649.43.6.1402
- Looze, M. de., Dorsselaer, S. van, Roos, S. de, Verdurmen, J., Stevens, G., Gommans, R., Bon-Martens, M. van, Bogt, T. ter, & Vollebergh, W. (2014). Gezondheid, welzijn en opvoeding van jongeren in Nederland. *Health Behavior in School-aged Children*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Mäntymaa, M., Puura, K., Luoma, I., Latva, R., Salmelin, R. K., & Tamminen, T. (2012). Predicting internalizing and externalizing problems at five years by child and parental factors in infancy and toddlerhood. *Child Psychiatry & Human Development, 43*, 153-170. doi:10.1007/s10578-011-0255-0
- Mash, E. J. & Johnston, C. (1983). Parental perceptions of child behavior problems, parenting self-esteem and mothers reported stress in younger and older hyperactive and normal children. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 51*, 86-99. doi:0022-006X/83/5101-0086\$00.75
- Mash, E. J., & Johnston, C. (1990). Determinants of parenting stress: illustrations from families of hyperactive children and families of physically abused children. *Journal of Clinical Child Psychology, 19*, 313-338. doi:10.1207/s15374424jccp1904_3
- Morgan, J., Robinson, D., & Aldridge, J. (2002). Parenting stress and externalizing child behaviour. *Child and family social work, 7*, 219-225. doi:10.1046/j.1365-2206.2002.00242.x
- Neece, C. L., Green, S. A., & Baker, B. L. (2012). Parenting stress and child behavior problems: A transactional relationship across time. *American Journal on*

- Intellectual and Developmental Disabilities*, 117, 48-66. doi:10.1352/1944-7558-117.1.48
- Olson, S. L., Sameroff, A. J., Kerr, D. C., Lopez, N. L., & Wellman, H. M. (2005). Developmental foundations of externalizing problems in young children: The role of effortful control. *Development and psychopathology*, 17, 25-45. doi:10.1017/S0954579405050029
- Podsakoff, P. M., MacKenzie, S. B., Lee, J. Y., & Podsakoff, N. P. (2003). Common method biases in behavioral research: A critical review of the literature and recommended remedies. *Journal of Applied Psychology*, 88, 879-903. doi:10.1037/0021-9010.88.5.879
- Prinzle, P., Onghena, P., Hellinckx, W., Grietens, H., Ghesquière, P., & Colpin, H. (2003). Parent and child personality characteristics as predictors of negative discipline and externalizing problem behaviour in children. *European Journal of Personality*, 18, 73-102. doi:10.1002/per.501
- Renk, K., Roddenberry, A., Oliveros, A., & Sieger, K. (2007). The relationship of maternal characteristics and perceptions of children to children's emotional and behavioral problems. *Child and Family Behavior Therapy*, 29, 37-57. doi:10.1300/J019v29n01_03
- Rodriguez, C. M. (2011). Association between independent reports of maternal parenting stress and children's internalizing symptomatology. *Children and Family studies*, 20, 631-639. doi:10.1007/s10826-010-9438-8
- Saxe, R., & Kanwisher, N. (2003). People thinking about thinking people: The role of the temporo-parietal junction in "Theory of Mind". *NeuroImage*, 19, 1835-1842. doi:10.1016/S1053-8119(03)00230-1
- Schultz, S. J. (1984). *Family Systems Therapy. An integration*. New York: Jason Aronson.
- Solem, M. B., Christophersen, K. A., & Martinussen, M. (2011). Predicting parenting stress: Children's behavioural problems and parents' coping. *Infant and Child Development*, 20, 162-180. doi:10.1002/icd.681
- Twomey, J., LaGasse, L., Derauf, C., Newman, E., Shah, R., Smith, L., et al. (2013). Prenatal methamphetamine exposure, home environment, and primary caregiver risk factors predict child behavior problems at 5 years. *American Journal of Orthopsychiatry*, 83, 64-72. doi: 10.1111/ajop.12007
- Vaughan, E. L., Feinn, R., Bernard, S., Brerton, M., & Kaufman, J. S. (2013). Relationships between child emotional and behavioral symptoms and caregiver strain and parenting stress. *Journal of Family Issues*, 34, 534-556. doi:10.1177/0192513X12440949

- Vinden, P. G. (2001). Parenting attitudes and children's understanding of mind: A comparison of Korean American and Anglo-American families. *Cognitive Development, 16*, 793-809. doi:10.1016/S0885-2014(01)00059-4
- Widenfelt, B. M. van, Goedhart, A. W., Treffers, P. D. A., & Goodman, R. (2003). Dutch version of the Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ). *European Child & Adolescent Psychiatry, 12*, 281-289. doi:10.1007/s00787-003-0341-3